

Marija Mojca
Peternel

Dvajset lično prešanih planik

Use za eno marko

V naslovu je začetek oglasa, objavljenega leta 1910 na območju nemškega Allgäua, pokrajine na jugu Nemčije, katere več kot polovica Alp sega v Avstrijo.

Besedilo je v nadaljevanju za 3 marke ponujalo 100 kosov, za 12 mark 1000 kosov in za 60 mark 5000 kosov lepo prešanih planik.¹ Gre za kar lep denar, če vemo, da je bila takratna avstrijska krona vredna malo manj kot marka (85 pf) in je bilo v Ljubljani tega leta moč kupiti najcenejši nahrbtnik za 2 kroni, torej za približno 34 planik. Da so turisti, poletni obiskovalci, lastniki gostiln in penzionov grešili proti alpski flori, deloma zaradi nevednosti in lahkomišelnosti ali pohlepa po dobičku, je bilo na prelomu iz 19. v 20. stoletje splošno znano. Pri tem ni šlo za uboge otroke, ki so na železniški postaji v Rosenheimu ali Salzburgu prodajali šopek alpskih vrtnic, temveč za trgovce, ki so v velikem obsegu prekomerno izkoriščali rastline. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja so šli celi vagoni redkih, ukoreninjenih rastlin iz Švice, Avstrije in Bavarske v Anglijo, kjer je gojenje alpskih rastlin postalo modno. Šlo je predvsem za 50–60 cm dolge rastline *Gentiana acaulis* (Kochov svišč). Z njimi je bil napolnjen tudi po naključju najdeni paket, v katerem je bilo približno 900 g delno posušenih rastlin, večinoma s koreninami. Na 100 g so prešteli 250 cvetov, kar pomeni, da jih je bilo v pošiljki približno 2250. Po poizvedovanju je trgovec, nekdanji gorski vodnik v Berchtesgadnu, v enem tednu dni poslal vsaj tri take pošiljke. To je za sezono, preračunano na dva meseca, pomenilo uničenje približno 50.000 primerkov te rastline. Znan je tudi primer neke münchenske cvetličarne, v kateri je bil nekoč razstavljen velik pogrebni venec s 3000 cvetovi encijana.

Zlasti v prvih desetletjih 20. stoletja so bile poleg planike na udaru še druge alpske rastline, zlasti encijan. Svišč (*gentiana*) je zaradi močnih zdravilnih učinkov veljal za "najslavnejše kmečko zdravilo" oziroma celo za "kraljevo pijačo". Encijan v nemško

kot ustanovitelj veleturistike. Bil pa ni le imeniten hribolazec, nego tudi znanstveni turist in planinoslovec. Hrepenenje po znanosti, ljubezen do bližnjega in človekoljubnost so biseri njegovega značaja, ki se bleste kot rdeča nit skozi njegovo življenje.»²

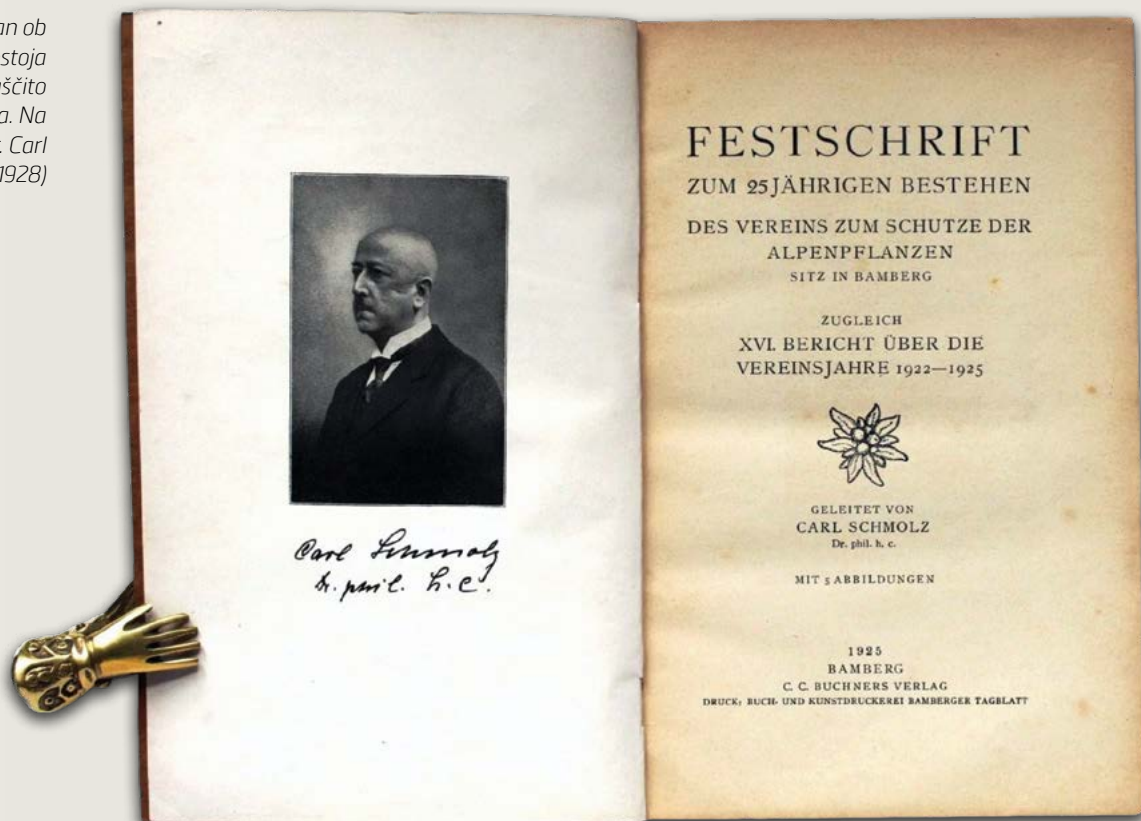
Ob gorohodstvu je bil Stanič dejaven tudi na slovstvenem področju ter imel glavno vlogo pri ustanovitvi goriškega društva proti mučenju živali, ki ni bilo le prvo v avstrijskem prostoru, ampak je pozornost zbudilo celo v Franciji in Nemčiji. Stanič se je že leta 1845 priključil Društvu zoper trpinčenje živali v Münchnu in 14. februarja 1846 tudi sam ustanovil podobno društvo v Gorici, za katerega je sestavil in izdal statut. Za reklamo in vabilo v društvo je napisal in izdal kratko poročilo ter iz nemščine prevedel Kratke povesti s podobami, v katerih nastopa zoper surovost in neusmiljenost do živali. Šele slab mesec po ustanovitvi goriškega je v začetku marca leta 1846 tudi na Dunaju nastalo društvo proti mučenju živali.

Staničeva zasluga je še ustanovitev goriške gluhonemnice leta 1840, ki je bila prvi slovenski zavod te vrste. V Avstriji je bil prvi zavod za gluhoneme ustanovljen na Dunaju leta 1779. Pod vplivom dunajskega zavoda so bili v Avstriji ustanovljeni še drugi tovrstni zavodi, na primer leta 1812 v Linzu, leta 1832 v Gradcu, leta 1846 v Celovcu. Potreba po ustanovitvi gluhonemnice se je vse bolj kazala tudi na Slovenskem, saj so se gluhonemi otroci iz nekdanje Kranjske šolali v tujih zavodih, predvsem v Linzu in Gradcu. Vzgajali so se v nemškem učnem jeziku. Stroški za njihovo šolanje so se krili z dohodki iz ustanov in volil za gluhoneme. Stanič je gluhonemnici v Gorici posvetil vse svoje moči in velik del svojega premoženja, v starosti pa, kot je zapisal Orožen v omenjenem prispevku, je z njo imel veliko veselja: »Sedemdesetletni Stanič je splezal na star oreh in dečki za njim. Vsi so se gugal po vejah, a deklice so se obešale na veje; marsikdo je telebnil na tla, a brez posebne poškodbe. Ko pa je užival prekrasni razgled ter motril preljubljeni gorski svet ter se spominjal onih rajskih ur, ki jih je prebil na teh gorah, se ga je polastila neka otožnost, da ne more več obiskati teh svojih starih in ljubih prijateljev.«

Kratek spomin na Staničeve sledi v takratni družbi zaključimo z Orožnovo željo, »[...] da se o priliki kake večje planinske stavbe spomnimo čislane našega rojaka izrednih zaslug za turistik.« Želja se mu je uresničila, saj prav planinski dom pod našim najvišjim vrhom (nekdanja Dežmanova koča) danes nosi Staničevo ime. ●

² Fran Orožen: »Valentin Stanič, prvi veleturist«, *Planinski Vestnik*, 1907, št. 4, str. 51.

¹ Kalus Lintzmeyer, "Gründung des Vereins zum Schutz der Bergwelt e.v. vor 100 Jahren", *Jahrbuch des Vereins zum Schutz der Bergwelt*, 2000, zv. 65, str. 29.

govorečem svetu ni le lastno ime, je tudi gorski vilinec Encijanov kralj. Avstrijski gorski pastirji so namreč vsako leto ob koncu sezone izbrali "kralja" ali "kraljico" pastirjev. Encijanov kralj je imel ob različnih priložnostih, na primer odprtju koč, tudi obredne dolžnosti. Da je svišč res bolj povezan z nemškim govornim prostorom oziroma da je morda v tekmi za prevlado celo "premagal" planiko, zrcali tudi numizmatika alpskega prostora. Njegova podoba je na avstrijskem kovancu za en cent ter na švicarskem kovancu za pet frankov. Ob vse hujšem trganju, predvsem pa trgovanju z alpskim cvetjem ni čudno, da so se v okviru planinskih društev že zelo zgodaj začele pojavljati zamisli o organiziranem varovanju in zaščiti rastlin. V Ženevi je bilo v okviru švicarskega Alpine Club (SAC) tako Društvo za zaščito rastlin (Verein für Pflanzenschutz) ustanovljeno že leta 1883.

Tudi DuOeAV² je sprva načrtoval ustanovitev samostojne podružnice za zaščito narave, a so se na generalni skupščini društva v Passauu leta 1899 raje odločili za ustanovitev samostojnega društva. Prizadevanja za to so prihajala zlasti od vodstva podružnice Bamberg, zato je bila ustanovitev naslednjega leta precej preprosta. V času zasedanja generalne skupščine DuOeAV v Strasburgu 28. julija 1900 je bilo na pobudo lekarnarja in predsednika podružnice Bamberg Carla Schmolza ustanovljeno Društvo za zaščito in nego alpskih rastlin (Verein zum Schutze und zur Pflege der Alpenpflanzen), ki se je dve leti pozneje preimenovalo v Društvo za zaščito alpskih rastlin (Verein zum Schutze der Alpenpflanzen).

V 1. členu statuta je bil zapisan namen društva, to je ustanovitev območij za varstvo rastlin in "alpskih vrtov" ter izobraževanje o nujnosti varovanja narave. Pri slednjem je bil Schmolz zelo aktiven, saj je predaval v več kot dvajsetih podružnicah DuOeAV. Osrednje glasilo društva je ustanovitev po pričakovanjih pospremila z naklonjenostjo. Cilji društva so bili aktualni, saj so hoteli preprečiti razraščanje "zaskrbljujoče škode na gorski flori zaradi trgovine in brezobzirnosti planincev". DuOeAV se je zavedalo, da je treba prepričati državne in lokalne oblasti, naj sprejmejo zaščitne ukrepe, hkrati pa so na tem področju spodbujali izobraževanje. Prispevki v glasilu *Mitteilungen* so se nanašali na konkretne akcije za varovanje okolja v posameznih podružnicah in na zakone, ki so prepovedovali trgovanje s planiko in encijanom, kot tudi na poročila o dejavnostih drugih zaščitnih društev, denimo italijanskega Pro Montibus.

V takratnem slovenskem prostoru, v katerem alpske rastline prav tako niso bile varne pred nasiljem planinskih grabežljivcev, so vse podružnice delovale v tej smeri. Nenazadnje se je skupščine v Strasbourgu udeležil Albin Belar, o čemer je decembra 1900 poročal Kranjski podružnici.

Skrb za naravo se je začela praktično že takoj po ustanovitvi prvih planinskih društev, saj so se kmalu začeli zavedati negativnih posledic množičnega obiska gora. Še zlasti potem, ko se je začelo masovno trganje alpskega cvetja, ki ga niso več uporabljali samo za zdravilo ali okras. Naravovarstvena prizadevanja torej niso novotarija sodobnega sveta in pozivi oziroma objave tedanjih društev bi z nekaj jezikovnimi popravki bili prav lahko natisnjeni tudi v sodobnih publikacijah. ●

² Deutsche und Österreichische Alpenverein.